

**Konventionen om rättigheter för personer
med funktionsnedsättning**

**Allmän kommentar nr 6
(2018) om jämlikhet och
icke-diskriminering**

Antagen av kommittén vid dess nittonde sammanträde
(14 februari - 9 mars 2018).

Ansvarsfrihetsklausul:

Detta är en inofficiell finlandssvensk översättning på uppdrag av
Människorättscentret. Den engelska originalpublicationen "General
Comment No 6 (2018) - Equality and Non-Discrimination" finns på:
<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/GC.aspx>

Förenta Nationerna (FN)

Kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning
CRPD/C/GC/6

Nittonde sessionen

14 februari - 9 mar

Titel: Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsätt-
ning: Allmän kommentar nr 6 (2018) om jämlikhet och icke-diskri-
minering.

ISBN: 978-952-7117-60-6

Layout: Joonas Tupala

**Kommittén för rättigheter för personer
med funktionsnedsättning**

Allmän kommentar nr 6 (2018) om jämlighet och icke-diskriminering

Innehåll

I.	Inledning.....	5
II.	Jämlikhet för och icke-diskriminering av personer med funktionsnedsättning i internationell rätt.....	7
III.	Människorättsmodellen av funktionshinder och inkluderande jämlikhet	9
IV.	Icke-diskrimineringens och jämlikhetens rättsliga karaktär.....	12
V.	Normativt innehåll.....	13
VI.	Konventionsstaternas allmänna åtaganden enligt konventionen i samband med icke-diskriminering och jämlikhet.....	27
VII.	Förhållandet till andra särskilda artiklar i konventionen	31
VIII.	Genomförande på nationell nivå	50

I. Inledning

1. Syftet med denna allmänna kommentar är att klargöra konventionsstaternas skyldigheter när det gäller icke-diskriminering och jämlikhet såsom de fastställs i artikel 5 i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.
2. Kommittén är oroad över att konventionsstaternas lagstiftning och politik fortfarande tar sig an funktionshinder genom välgörenhetsmodeller och/eller medicinska modeller, trots att dessa modeller inte är förenliga med konventionen. Den fortgående tillämpningen av sådana modeller innebär att personer med funktionsnedsättning inte erkänns som fullvärdiga rättssubjekt och rättighetshavare. Kommittén konstaterar dessutom att konventionsstaternas ansträngningar för att få bukt med attitydbetingade hinder i samband med funktionsnedsättning har varit otillräckliga. Exempel på detta är varaktiga och förödmjukande stereotyper, stigmatisering av och fördomar mot personer med funktionsnedsättning med innebörden att de är en börda för samhället. Därför är det avgörande att personer med funktionsnedsättning, genom deras representativa organisationer, spelar en central roll i utformandet av rättsliga och politiska reformer.
3. Breddandet av antidiskrimineringslagar och ramverken för mänskliga rättigheter har lett till att skyddet av rättigheter för personer med funktionsnedsättning har utökats i många konventionsstater. Lagar och regelverk är dock fortfarande ofta bristfälliga och ofullständiga eller ineffektiva, eller så speglar de en bristande förståelse för

människorättsmodellen av funktionshinder. Mycket nationell lagstiftning och politik upprätthåller utestängningen, isoleringen och diskrimineringen av och våld mot personer med funktionsnedsättning. I dessa lagar saknas ofta ett erkännande av flerfaldig och intersektionell diskriminering eller diskriminering på grund av anknytning. Underlåtenhet att vidta skäliga anpassningsåtgärder erkänns inte heller som diskriminering, och det saknas effektiva mekanismer för rättslig prövning och upprättelse. Sådan lagstiftning och politik betraktas oftast inte som diskriminering på grund av funktionshinder eftersom den rättfärdigas med att den syftar till att skydda eller ta hand om personer med funktionsnedsättning eller är för deras eget bästa.

II. Jämlikhet för och icke-diskriminering av personer med funktionsnedsättning i internationell rätt

4. Jämlikhet och icke-diskriminering är några av de mest grundläggande principerna och rättigheterna i internationell människorättslagstiftning. Eftersom de hör samman med mänsklig värdighet utgör de hörnstenar för alla mänskliga rättigheter. I artiklarna 1 och 2 i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna fastställs att alla människor är lika i värdighet och rättigheter, och diskriminering fördöms på ett icke uttömmande antal grunder.
5. Jämlikhet och icke-diskriminering står i centrum för alla fördrag om mänskliga rättigheter. Den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter och den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter förbjuder diskriminering genom en icke uttömmande förteckning över grunder, och artikel 5 i konventionen har sitt ursprung i denna förteckning. Alla specifika FN-konventioner om mänskliga rättigheter¹ syftar till att skapa jämlikhet och avskaffa diskriminering och innehåller bestämmelser om jämlikhet och icke-diskriminering. Konventionen

1 Den internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, konventionen om barnets rättigheter, den internationella konventionen om skydd för alla migrerande arbetare och deras familjemedlemmar, och den internationella konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden.

om rättigheter för personer med funktionsnedsättning har tagit i beaktande erfarenheterna från de andra konventionerna, och dess principer om jämlikhet och icke-diskriminering återspeglar utvecklingen av FN:s tradition och förhållningssätt.

6. Begreppet "värdighet" förekommer oftare i denna konvention än i någon annan av FN:s människorättskonventioner. Det tas upp i inledningen där konventionsstaterna åberopar FN-stadgan och dess principer och där alla människors inneboende värde och värdighet och lika och oförytterliga rättigheter erkänns som grunden för frihet, rättvisa och fred i världen.
7. Jämlikhet och icke-diskriminering står i centrum för konventionen och tas genomgående upp i artikeldelen genom upprepningen av ordalydelsen "på lika villkor som andra", som kopplar alla materiella rättigheter i konventionen till principen om icke-diskriminering. Individens värdighet, integritet och jämlikhet har förvägrats dem med faktisk eller uppfattad funktionsnedsättning. Diskriminering har förekommit och fortsätter att förekomma, också i brutala former såsom systematisk sterilisering och medicinska eller hormonbaserade ingrepp utan samtycke och/eller med tvång (t.ex. lobotomi eller Ashleybehandling), tvångsmedicinering och påtvingad elchocksbehandling, isolering, systematiska mord under benämningen "eutanasi", tvångsaborter, förvägrad tillgång till hälso- och sjukvård samt stympning och handel med kroppsdelar, särskilt när det gäller personer med albinism.

III. Människorättsmodellen av funktionshinder och inkluderande jämlikhet

8. Individuella eller medicinska modeller av funktionshinder står i vägen för tillämpningen av jämlikhetsprincipen på personer med funktionsnedsättning. I den medicinska modellen av funktionshinder erkänns inte personer med funktionsnedsättning som rättighetshavare utan "reduceras" istället till sin funktionsnedsättning. I dessa modeller betraktas diskriminerande behandling eller särbehandling och utestängning av personer med funktionsnedsättning som normen och legitimeras av ett medicinskt synsätt som likställer funktionsnedsättning med oförmåga. Individuella eller medicinska modeller användes för att utforma den tidigaste internationella lagstiftningen och politiken om funktionshinder, även efter de första försöken att tillämpa jämlikhetsbegreppet inom ramen för funktionshinder. Deklarationen om utvecklingsstördas rättigheter (1971) och förklaringen om funktionshindrades rättigheter (1975) var de första människorättsinstrumenten som innehöll bestämmelser om jämlikhet och icke-diskriminering för personer med funktionsnedsättning. Även om dessa tidiga icke-bindande människorättsinstrument banade väg för ett jämlikhetsbaserat förhållningssätt till funktionshinder grundade de fortfarande sig på den medicinska modellen av funktionshinder, eftersom funktionsnedsättning sågs som en legitim grund för att begränsa eller förvägra människor deras rättigheter. De innehåller också ett språkbruk som idag anses vara olämpligt eller förlegat. Ytterligare ett steg togs 1993 genom

antagandet av standardreglerna för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet, där "lika möjligheter" förklarades vara ett grundläggande begrepp för politik och lagstiftning om funktionshinder.

9. I människorättsmodellen av funktionshinder erkänns att funktionshinder är en social konstruktion och att funktionsnedsättning inte får betraktas som en legitim grund för att förvägra eller begränsa mänskliga rättigheter. I denna erkänns att funktionsnedsättning är ett av flera lager i en persons identitet. Lagstiftning och politik om funktionshinder måste därför beakta olikheterna hos personer med funktionsnedsättning. I modellen erkänns också att mänskliga rättigheter är beroende av varandra, sammanhängande och odelbara.
10. Lika möjligheter, som en allmän princip i konventionen enligt artikel 3, innebär en betydande utveckling från en formell modell av jämlikhet till en verklig modell av jämlikhet. Formell jämlikhet syftar till att bekämpa direkt diskriminering genom att behandla personer i jämförbara situationer likadant. Detta kan bidra till att bekämpa negativa stereotyper och fördomar, men ger inga lösningar på "olikheternas dilemma", eftersom det inte tar hänsyn till och omfattar människors olikheter. Verklig jämlikhet å andra sidan syftar också till att ta itu med strukturell och indirekt diskriminering och tar maktrelationer i beaktande. Den erkänner att "olikheternas dilemma" kräver att man både måste bortse från och erkänna människors olikheter för att uppnå jämlikhet.

- 11.** Inkluderande jämlikhet är en ny jämlikhetsmodell som utvecklas genom hela konventionen. Den omfattar en modell om verklig jämlikhet som utvidgar och utvecklar innebörden av jämlikhet i:
- a.** en dimension om rättvis omfördelning för att ta itu med socioekonomiska hinder,
 - b.** en dimension om erkännande för att bekämpa stigmatisering, stereotyper, fördomar och våld samt för att erkänna människors värdighet och intersektionalitet,
 - c.** en dimension om delaktighet för att åter framhålla människors sociala natur som medlemmar i sociala grupper och för ett fullständigt erkännande av människors mänsklighet genom inkludering i samhället, och
 - d.** en dimension om anpassningsåtgärder för att skapa utrymme för olikhet som en del av mänsklig värdighet. Konventionen bygger på inkluderande jämlikhet.

IV. Icke-diskrimineringens och jämlikhetens rättsliga karaktär

- 12.** Jämlikhet och icke-diskriminering är principer och rättigheter. I konventionen hänvisas de till som principer i artikel 3 och rättigheter i artikel 5. De är också ett tolkningsverktyg för alla andra principer och rättigheter i konventionen. Principerna/rättigheterna jämlikhet och icke-diskriminering är en hörnsten i det internationella skydd som garanteras av konventionen. Att främja jämliket och ta itu med diskriminering är övergripande skyldigheter som omedelbart ska uppfyllas. De ska inte uppfyllas gradvis.

- 13.** Artikel 5 i konventionen, liksom artikel 26 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, tillhandahåller i sig en självständig rättighet oberoende av andra bestämmelser. Den förbjuder rättslig eller faktisk diskriminering på alla områden som regleras och skyddas av offentliga myndigheter. När den läses tillsammans med artikel 4.1 e framgår det också tydligt att den även gäller den privata sektorn.

V. Normativt innehåll

A. Artikel 5.1 om att vara lika inför och enligt lagen

14. Flera internationella människorättsfördrag innefattar begreppet "lika inför lagen", vilket beskriver personers rätt till lika behandling i och i tillämpningen av lagstiftningen, som ett område. För att denna rättighet ska förverkligas fullt ut får inte företrädare för rättsväsendet och tjänstemän inom brottsbekämpningen diskriminera personer med funktionsnedsättning under rättskipningen. Begreppet "likhet enligt lagen" är unikt för konventionen. Det avser möjligheten att ingå rättsförhållanden. Likhet inför lagen avser rätten att skyddas av lagen, och likhet enligt lagen avser rätten att använda lagen för egen räkning. Personer med funktionsnedsättning har rätt till effektivt skydd och aktivt deltagande. Lagen i sig ska garantera verklig jämlikhet för alla inom en viss jurisdiktion. Att erkänna att alla personer med funktionsnedsättning är lika enligt lagen innebär därför att det inte bör finnas några lagar som nekar, inskränker eller begränsar några rättigheter för personer med funktionsnedsättning, samt att funktionshinder ska integreras i all lagstiftning och politik.
15. Denna tolkning av begreppen "lika inför lagen" och "lika enligt lagen" överensstämmer med artiklarna 4.1 b och 4.1 c i konventionen, enligt vilka konventionsstaterna måste säkerställa att offentliga myndigheter och institutioner följer konventionen, att gällande lagar, bestämmelser, sedvänjor och bruk som utgör diskriminering av personer med funktionsnedsättning ändras eller avskaffas och att skyddet och främjandet av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning beaktas i all politik och i alla program.

B. Artikel 5.1 om lika skydd och lika förmåner enligt lagen

- 16.** "Lika skydd enligt lagen" och "lika förmåner enligt lagen" omfattar relaterade men skilda begrepp för jämlikhet och icke-diskriminering. Frasen "lika skydd enligt lagen" är välkänd i internationell människorättslagstiftning och används för att kräva att nationella lagstiftande församlingar avstår från att upprätthålla eller upprätta diskriminering av personer med funktionsnedsättning när de antar lagar och bestämmelser. När artikel 5 läses tillsammans med artiklarna 1, 3 och 4 i konventionen framgår det tydligt att konventionsstaterna måste vidta positiva åtgärder för att se till att personer med funktionsnedsättning på lika villkor åtnjuter de rättigheter som garanteras i lagstiftningen. Det krävs ofta tillgänglighet, skäliga anpassningsåtgärder och individuella stöd. För att säkerställa lika möjligheter för alla personer med funktionsnedsättning används begreppet "lika förmåner enligt lagen", vilket innebär att konventionsstaterna måste undanröja hinder för tillgång till allt rättsligt skydd och förmånerna med lika tillgång till lag och rättvisa för att kunna hävda sina rättigheter.

C. Artikel 5.2 om förbud mot diskriminering och om lika och effektivt rättsligt skydd

- 17.** Artikel 5.2 innehåller de rättsliga kraven för att uppnå jämlikhetsrättigheter för personer med funktionsnedsättning och personer med anknytning till dem. Åtaganden att förbjuda all diskriminering på grund av funktionsnedsättning omfattar personer med funktionsnedsättning och deras närstående, t.ex. föräldrar till barn med funktionsnedsättning. Åtagandet att garantera personer med funktionsnedsättning lika och effektivt rättsligt skydd mot diskriminering på alla grunder är omfattande och ålägger konventionsstaterna positi-

va skyldigheter vad gäller skydd. Diskriminering på grund av funktionsnedsättning definieras i artikel 2 som "varje åtskillnad, undantag eller inskränkning på grund av funktionsnedsättning som har till syfte eller verkan att inskränka eller omintetgöra erkännande, åtnjutande eller utövande på lika villkor som andra av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på det politiska, ekonomiska, sociala, kulturella och civila området eller på andra områden. Det omfattar alla former av diskriminering, inklusive underlåtenhet att göra skälig anpassning." Denna definition bygger på juridiska definitioner av diskriminering i internationella människorättsfördrag, såsom artikel 1 i den internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering och artikel 1 i konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor. Den går utöver dessa definitioner i två avseenden: för det första omfattar den "underlåtenhet att göra skälig anpassning" som en form av diskriminering på grund av funktionsnedsättning, och för det andra tillkommer frasen "på lika villkor som andra". Artiklarna 1 och 3 i konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor innehåller en liknande men mer begränsad fras: "med jämställdhet mellan män och kvinnor som grund". Frasen "på lika villkor som andra" är inte bara begränsad till definitionen av diskriminering på grund av funktionsnedsättning utan genomsyrar också hela konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Å ena sidan innebär detta att personer med funktionsnedsättning inte ska garanteras fler eller färre rättigheter eller förmåner än befolkningen i övrigt. Å andra sidan kräver det att konventionsstaterna vidtar konkreta särskilda åtgärder för att uppnå verklig jämlikhet för personer med funktionsnedsättning för att säkerställa att de i praktiken kan åtnjuta alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.

- 18.** Skyldigheten att förbjuda "all diskriminering" omfattar alla former av diskriminering. I internationell människorättspraxis fastställs fyra former av diskriminering, som kan förekomma enskilt eller samtidigt:
- a.** "Direkt diskriminering" förekommer när personer med funktionsnedsättning behandlas mindre fördelaktigt än andra personer i en jämförbar situation på grund av annorlunda personstatus, av en anledning med koppling till förbjudna diskrimineringsgrunder. Direkt diskriminering omfattar skadliga handlingar eller underlåtenhet som bygger på förbjudna diskrimineringsgrunder där det inte föreligger någon jämförbar liknande situation.² Den diskriminerande partens motiv eller avsikt är inte relevant för att fastställa huruvida diskriminering har förekommit. En statlig skola som vägrar att ta in ett barn med funktionsnedsättning för att inte behöva ändra skolundervisningen och som gör detta just på grund av barnets funktionsnedsättning är ett exempel på direkt diskriminering.
 - b.** "Indirekt diskriminering"³ innebär att lagar, politik eller praxis vid en första anblick verkar neutrala, men att de får en oproportionerligt negativ inverkan på en person med funktionsnedsättning. Sådan diskriminering äger rum när en möjlighet som verkar tillgänglig i själva verket utestänger vissa personer på grund av att deras ställning inte låter dem dra nytta av själva möjligheten. Om en skola till exempel inte tillhandahåller böcker i lättläst format skulle den indirekt diskriminera personer med intellektuell funktionsnedsättning, som även om de tek-

2 Se kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, allmän kommentar nr 20 (2009) om icke-diskriminering beträffande ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, punkt 10.

3 Ibid.

niskt sett tilläts att gå på skolan, i själva verket skulle behöva gå på en annan. På liknande sätt uppstår en ojämlik situation om en arbetssökande med nedsatt rörlighet blir kallad till en arbetsintervju på andra våningen i en byggnad utan hiss, även om han får delta i intervjun.

- c. "Underlåtenhet att göra skälig anpassning" utgör enligt artikel 2 i konventionen diskriminering om de nödvändiga och ändamålsenliga ändringar och anpassningar (som inte innebär en "oproportionerlig eller omotiverad börda") underlåts att göras och är nödvändiga för att säkerställa det likaberättigade åtnjutandet och utövandet av en mänsklig rättighet eller grundläggande frihet. Att inte acceptera en medföljande person eller att på annat sätt vägra att tillmötesgå en person med funktionsnedsättning är exempel på underlåtenhet att vidta skäliga anpassningsåtgärder.
- d. "Trakasserier" är en form av diskriminering där oönskat agerande i relation till funktionsnedsättning eller andra diskrimineringsgrunder syftar till eller får effekten att en persons värdighet kränks och att det uppstår en hotfull, fientlig, nedvärderande, förnedrande eller kränkande miljö. Detta kan ske genom handlingar eller ord som får effekten att olikheten hos och förtrycket mot personer med funktionsnedsättning vidmakthålls. Särskild uppmärksamhet bör ägnas åt personer med funktionsnedsättning som bor på segregerade platser såsom boendeinrättningar, särskilda skolor eller psykiatriska sjukhus, där det är mer sannolikt att denna typ av diskriminering förekommer och till sin natur är osynlig, och därför sannolikt inte kommer att bestraffas. "Mobbing" och dess webbaserade version, nätmobbing och näthat, utgör också särskilt våldsamma och skadliga former av

hatbrott. Andra exempel är våld (på grund av funktionsnedsättning) i alla dess former, såsom våldtäkt, övergrepp och utnyttjande, hatbrott och misshandel.

- 19.** Diskriminering kan grunda sig på en enda egenskap, såsom funktionsnedsättning eller kön, eller på flera och/eller intersektionella egenskaper. "Intersektionell diskriminering" förekommer när en person med funktionsnedsättning eller en person som förknippas med funktionsnedsättning utsätts för diskriminering i någon form på grund av funktionsnedsättning i kombination med hudfärg, kön, språk, religion, etnicitet, genus eller annan status. Intersektionell diskriminering kan ta sig uttryck som direkt eller indirekt diskriminering, underlåtenhet att göra skälig anpassning eller trakasserier. Underlåtenhet att tillhandahålla tillgång till allmän hälsorelaterad information på grund av otillgängliga format påverkar alla personer på grund av deras funktionsnedsättning, men när en blind kvinna nekas tillgång till preventivmedelsrådgivning inskränks hennes rättigheter på grund av skärningspunkten mellan hennes könstillhörighet och funktionsnedsättning. I många fall är det svårt att särskilja dessa grunder. Konventionsstaterna måste ta itu med flerfaldig och intersektionell diskriminering av personer med funktionsnedsättning. Enligt kommittén innebär "flerfaldig diskriminering" en situation där en person kan uppleva diskriminering på två eller flera grunder, vilket medför att diskrimineringen ytterligare försvåras eller förvärras. Intersektionell diskriminering avser en situation där flera grunder samtidigt spelar in och samverkar med varandra och på så sätt inte går att särskilja från varandra och därmed utsätter de berörda personerna för unika former av missgynnande och diskriminering.⁴

4 Se kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, allmän kommentar nr 3 (2016) om kvinnor och flickor med funktionsnedsättning, punkterna 4 c och 16.

- 20.** Diskriminering "på grund av funktionsnedsättning" kan förekomma mot personer som för tillfället har en funktionsnedsättning, som har haft en funktionsnedsättning tidigare, som har en risk att få en funktionsnedsättning i framtiden, som antas ha en funktionsnedsättning, samt mot personer som har anknytning till en person med funktionsnedsättning. Det senare benämns "diskriminering genom anknytning". Syftet med den omfattande räckvidden i artikel 5 är att avskaffa och bekämpa alla diskriminerande situationer och/eller diskriminerande beteenden som är kopplade till funktionsnedsättning.
- 21.** Skydd mot "diskriminering på alla grunder" innebär att alla möjliga grunder för diskriminering och deras intersektioner måste tas i beaktande. Möjliga grunder omfattar, men är inte begränsade till: funktionsnedsättning, hälsotillstånd, genetiskt eller annat anlag för sjukdom, ras, hudfärg, härkomst, kön, graviditet och moderskap/faderskap, civilstånd, familj eller yrke, könsuttryck, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationalitet, etniskt ursprung, tillhörighet till urbefolkning, social bakgrund, migrant-, flykting- eller asylstatus, tillhörighet till en nationell minoritet, ekonomisk ställning eller ägandeställning, födelse och ålder, eller en kombination av någon av dessa grunder eller egenskaper som är förknippade med någon av dessa grunder.
- 22.** "Lika och effektivt rättsligt skydd mot diskriminering" innebär att konventionsstaterna har positiva skyldigheter att skydda personer med funktionsnedsättning mot diskriminering och att anta särskild och omfattande antidiskrimineringslagstiftning. Det uttryckliga rättsliga förbudet mot diskriminering på grund av funktionsnedsätt-

ning och annan diskriminering av personer med funktionsnedsättning i lagstiftningen ska åtföljas av lämpliga och effektiva rättsmedel och sanktioner i samband med intersektionell diskriminering i civil-, förvaltnings- och straffrättsliga förfaranden. När diskriminering är av systemisk karaktär är det inte säkert att bara själva beviljandet av ersättning till en enskild individ får någon verklig effekt vad gäller förändring av förhållningssätt. I sådana fall bör konventionsstaterna också införa "framåtblickande, icke-monetära rättsmedel" i sin lagstiftning, med innebörden att konventionsstaten tillhandahåller ytterligare effektivt skydd mot diskriminering som utövas av privata parter och organisationer.

D. Artikel 5.3 om skälig anpassning

- 23.** Skälig anpassning är en inneboende del i det direkt tillämpliga kravet på icke-diskriminering i samband med funktionsnedsättning.⁵ Skäliga anpassningsåtgärder kan till exempel vara att göra befintliga anläggningar och befintlig information tillgängliga för den enskilde individen med funktionsnedsättning, ändra utrustning, omorganisera verksamheter, planera om arbete, anpassa läromedel och undervisningsmetoder, anpassa medicinska behandlingar eller göra det möjligt att få tillgång till stödpersonal utan att det innebär en oproportionerlig eller omotiverad börda.
- 24.** Skyldigheten att göra skälig anpassning skiljer sig från skyldigheten att tillhandahålla tillgänglighet. Båda syftar till att garantera tillgänglighet, men skyldigheten att tillhandahålla tillgänglighet genom universell utformning eller hjälpmedel är en skyldighet som gäller på förhand, medan skyldigheten att vidta skäliga anpassningsåtgärder är en skyldighet som gäller från och med nu:

⁵ Se kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, allmän kommentar nr 5 (1994) om personer med funktionsnedsättning, punkt 15.

- a.** Eftersom skyldigheten gäller på förhand måste tillgänglighet integreras i system och processer utan hänsyn till behoven hos en viss person med funktionsnedsättning, till exempel för att ge tillträde till en byggnad eller tillgång till en tjänst eller en produkt på lika villkor som andra. Konventionsstaterna måste fastställa tillgänglighetsnormer som utarbetas och antas i samråd med organisationer för personer med funktionsnedsättning, i enlighet med artikel 4.3 i konventionen. Krav på tillgänglighet är en proaktiv, systembaserad skyldighet.
- b.** Eftersom skyldigheten gäller från och med nu måste skälig anpassning göras från och med att en person med funktionsnedsättning behöver tillgång till icke-tillgängliga situationer eller miljöer, eller vill utöva sina rättigheter. Skälig anpassning begärs ofta, men inte alltid, av den person som behöver tillgång till något, eller av företrädare för en person eller en grupp av personer. Skälig anpassning måste förhandlas med den eller de sökande. Under vissa omständigheter blir den skäliga anpassningen en kollektiv eller allmän nytta. I andra fall gynnar skäliga anpassningar endast den eller de sökande. Skyldigheten att vidta skäliga anpassningsåtgärder är en individbaserad reaktiv skyldighet som är tillämplig från och med att en begäran om anpassning tas emot. Skälig anpassning kräver att skyldighetsbäraren inleder en dialog med personen med funktionsnedsättning. Det är viktigt att konstatera att skyldigheten att vidta skäliga anpassningsåtgärder inte är begränsad till situationer där personen med funktionsnedsättning har efterfrågat en anpassningsåtgärd eller där det kan bevisas att den presumtive skyldighetsbäraren i själva verket var medveten om att personen i fråga hade en funktionsnedsättning. Skyldigheten

ska också gälla i situationer där en eventuell skyldighetsbärare borde ha insett att personen i fråga hade en funktionsnedsättning som kanske skulle komma att kräva anpassningsåtgärder för att undanröja hinder för utövandet av rättigheter.

- 25.** Skyldigheten att göra skälig anpassning i enlighet med artiklarna 2 och 5 i konventionen kan delas upp i två delar. Den första delen innebär en positiv skyldighet att vidta skäliga anpassningsåtgärder i form av en ändring eller justering som är nödvändig och ändamålsenlig när den behövs i ett särskilt fall för att säkerställa att en person med funktionsnedsättning kan åtnjuta eller utöva sina rättigheter. Den andra delen av skyldigheten säkerställer att sådana anpassningar inte innebär en oproportionerlig eller omotiverad börda för skyldighetsbäraren.
- a.** "Skälig anpassning" är ett samlat begrepp, och "skälig" bör inte missförstås som en undantagsklausul. Begreppet "skälighet" bör inte betraktas som ett separat bestämningsord för skyldigheten. Det är inte ett sätt att bedöma kostnaderna för anpassningen eller tillgången till resurser - detta sker i ett senare skede, när bedömningen av huruvida det är fråga om en "oproportionerlig eller omotiverad börda" görs. En anpassningsåtgärds skälighet syftar snarare på dess relevans, ändamålsenlighet och effektivitet för personen med funktionsnedsättningen. En anpassning är därmed skälig om den uppfyller sitt syfte (eller sina syften) och är skraddarsydd för att tillgodose behoven hos personen med funktionsnedsättning.
 - b.** "Oproportionerlig eller omotiverad börda" bör förstås som ett samlat begrepp som fastställer gränserna för skyldigheten att tillhandahålla skälig anpassning. Båda termerna bör betraktas

som synonymer på så sätt att de syftar på samma sak: att begäran om skälig anpassning måste stå i relation till en eventuell överdriven och orättfärdigad börda för den part som gör anpassningen.

- c. "Skälig anpassning" bör inte heller blandas ihop med "särskilda åtgärder", inbegripet "positiv särbehandling". Båda begreppen syftar till att uppnå faktisk jämlikhet, men skälig anpassning är en icke-diskrimineringsskyldighet, medan särskilda åtgärder innebär en mer gynnsam behandling av personer med funktionsnedsättning än andra, i syfte att ta itu med historisk och/eller systematisk/systembetingad utestängning från förmånen att utöva sina rättigheter. Exempel på särskilda åtgärder är tillfälliga åtgärder för att motverka det låga antalet kvinnor med funktionsnedsättning som är anställda inom den privata sektorn samt stödprogram för att öka antalet studenter med funktionsnedsättning inom högre utbildning. På liknande sätt bör skälig anpassning inte blandas ihop med tillhandahållande av stöd, såsom personliga assistenter i enlighet med rätten att leva självständigt och att delta i samhället, eller stöd för att utöva sin rättskapacitet.
 - d. "Processuella anpassningar" i samband med tillgång till rättssystemet bör inte blandas ihop med skälig anpassning. Den senare begränsas av tanken om oproportionerlighet, medan processuell anpassning inte gör det.
- 26.** De huvudsakliga delar som styr genomförandet av skyldigheten att tillhandahålla skälig anpassning omfattar följande:
- a. Identifiera och undanröja hinder som har inverkan på möjligheten för personer med funktionsnedsättning att åtnjuta sina

mänskliga rättigheter, i dialog med den berörda personen med funktionsnedsättning.

- b.** Bedöma huruvida en anpassning är genomförbar (rättsligt eller i praktiken) - en anpassning som är rättsligt eller praktiskt omöjlig är inte genomförbar.
- c.** Bedöma huruvida anpassningen är relevant (dvs. nödvändig och ändamålsenlig) eller effektiv när det gäller att säkerställa förverkligandet av rättigheten i fråga.
- d.** Bedöma huruvida ändringen medför en oproportionerlig eller omotiverad börda för skyldighetsbäraren. För att fastställa huruvida en skälig anpassning är oproportionerlig eller en omotiverad börda krävs en bedömning av proportionerna mellan de medel som används och dess syften, med andra ord åtnjutandet av rättigheten i fråga.
- e.** Säkerställa att den skäliga anpassningen är lämplig för att uppnå det grundläggande målet att främja jämlikhet och avskaffa diskriminering av personer med funktionsnedsättning. Därför krävs det bedömningar i fall till fall i samråd med det berörda organ som ansvarar för att vidta den skäliga anpassningsåtgärden och den berörda personen. Eventuella faktorer som behöver tas i beaktande inbegriper ekonomiska kostnader, tillgängliga resurser (inklusive offentligt stöd), storleken på den part (i sin helhet) som ska göra anpassningen, ändringens inverkan på institutionen eller företaget, fördelar för tredje part, negativa följder för andra personer och skäliga hälso- och säkerhetskrav. När det gäller konventionsstaten i sin helhet och aktörer i den privata sektorn måste hänsyn tas till de sammanlagda resurserna, inte enbart resurserna hos en enhet eller avdelning inom en organisationsstruktur.

- f.** Säkerställa att personer med funktionsnedsättning inte få bära kostnaderna i vid mening.
 - g.** Säkerställa att bevisbördan ligger hos den skyldighetsbärare som hävdar att bördan skulle vara proportionerlig eller omotiverad.
- 27.** Motiveringar av vägran att vidta skäliga anpassningsåtgärder måste grunda sig på objektiva kriterier, analyseras och i god tid meddelas den berörda personen med funktionsnedsättning. Motiveringsprövningen i samband med skälig anpassning står i relation till längden på förhållandet mellan skyldighetsbäraren och rättighetshavaren.

E. Artikel 5.4 om särskilda åtgärder

- 28.** Särskilda åtgärder som inte ska betraktas som diskriminering är positiva åtgärder eller positiv särbehandling som syftar till att påskynda eller uppnå faktisk jämlikhet för personer med funktionsnedsättning. Sådana åtgärder nämns i andra internationella människorättsfördrag, såsom artikel 4 i konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor eller artikel 1.4 i den internationella konventionen om avskaffande av all slags rasdiskriminering, och de innebär att vissa fördelar införs eller bibehålls till förmån för en underrepresenterad eller marginaliserad grupp. De är vanligtvis tillfälliga, även om det i vissa fall krävs permanenta särskilda åtgärder beroende på sammanhang och omständigheter, till exempel på grund av särskilda funktionsnedsättningar eller strukturella hinder i samhället. Exempel på särskilda åtgärder är uppsökande program och stödprogram, tilldelning och/eller omfördelning av resurser,

riktad rekrytering, anställning och befordran, kvoteringsystem, åtgärder för att utveckla personer med funktionsnedsättning och ge dem egenmakt, samt avlastande stöd och tekniska hjälpmedel.

- 29.** De särskilda åtgärder som vidtas av konventionsstaterna enligt artikel 5.4 i konventionen måste vara förenliga med alla dess principer och bestämmelser. De får i synnerhet inte leda till att isolering, segregation, stereotyper, stigmatisering eller annan diskriminering av personer med funktionsnedsättning upprätthålls. Konventionsstaterna måste därför ha ett nära samråd med och aktivt involvera representativa organisationer för personer med funktionsnedsättning när de ska införa särskilda åtgärder.

VI. Konventionsstaternas allmänna åtaganden enligt konventionen i samband med icke-diskriminering och jämlikhet

- 30.** Konventionsstaterna har en skyldighet att respektera, skydda och uppfylla rätten till icke-diskriminering och jämlikhet för personer med funktionsnedsättning. Konventionsstaterna måste i detta avseende avstå från åtgärder som diskriminerar personer med funktionsnedsättning. I synnerhet ska konventionsstaterna ändra eller avskaffa befintliga lagar, förordningar, sedvänjor och bruk som utgör sådan diskriminering. Kommittén har ofta gett exempel i detta avseende, inbegripet om lagar om förmyndarskap och andra bestämmelser som inskränker rätten till rättskapacitet,⁶ lagar om psykisk hälsa som legitimerar tvångsinstitutionalisering och tvångsbehandling, vilka är diskriminerande och måste avskaffas,⁷ sterilisering utan samtycke av kvinnor och flickor med funktionsnedsättning, otillgängliga bostäder och institutionaliseringspolitik,⁸ lagstiftning och bestämmelser om segregerad utbildning,⁹ samt vallagar som berövar personer med funktionsnedsättning deras rösträtt.¹⁰

6 Se kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, allmän kommentar nr 1 (2014) om likhet inför lagen.

7 Se kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, riktlinjer för tillämpningen av artikel 14, punkterna 6 och 14. Tillgänglig på kommitténs webbplats (www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/CRPDIndex.aspx).

8 Se till exempel allmän kommentar nr 5 (2017) om rätten att leva självständigt och att delta i samhället, punkt 46.

9 Se allmän kommentar nr 4 (2016) om rätten till inkluderande utbildning, punkt 24.

10 Se *Bujdosó m.fl. mot Ungern* (CRPD/C/10/D/4/2011).

- 31.** För ett verkligt åtnjutande av rätten till jämlikhet och icke-diskriminering krävs det att det vidtas kraftfulla åtgärder, såsom
- a.** åtgärder för att öka alla människors medvetenhet om rättigheter för personer med funktionsnedsättning enligt konventionen, vad diskriminering innebär
 - b.** och de befintliga rättsmedlen,
 - c.** åtgärder för att säkerställa att rättigheterna i konventionen går att åberopa i nationella domstolar och för att ge alla personer som har upplevt diskriminering tillgång till rättssystemet,
 - d.** skydd mot bestraffning såsom ogynnsam behandling eller ogynnsamma följder som svar på ett klagomål eller på förfaranden som syftar till uppnå efterlevnad av bestämmelser om jämlikhet,
 - e.** den juridiska rätten att väcka talan vid domstol och yrka skadestånd genom föreningar, organisationer eller andra juridiska personer som har ett legitimt intresse av att förverkliga rätten till jämlikhet,
 - f.** särskilda regler i samband med bevisföring för att säkerställa att fördomsfulla attityder om förmågan hos personer med funktionsnedsättning inte leder till att offer för diskriminering hindras från att få gottgörelse,
 - g.** effektiva, proportionerliga och avskräckande sanktioner för kränkningar av rätten till jämlikhet samt adekvata rättsmedel,
 - h.** tillräckligt och tillgängligt tillhandahållande av rättshjälp för att säkerställa tillgång till rättssystemet för käranden i rättstvister som gäller diskriminering.
- 32.** Konventionsstaterna måste identifiera de områden eller undergrupper av personer med funktionsnedsättning - inbegripet de

som utsätts för intersektionell diskriminering – som är i behov av särskilda åtgärder för att påskynda eller uppnå inkluderande jämlikhet. Konventionsstaterna är skyldiga att vidta särskilda åtgärder för dessa grupper.

- 33.** När det gäller konventionsstaternas samrådsskyldighet betonas i artikel 4.3 och artikel 33.3 i konventionen den viktiga roll som organisationer för personer med funktionsnedsättning måste spela i genomförandet och övervakningen av konventionen. Konventionsstaterna måste säkerställa att de har nära samråd med och aktivt involverar sådana organisationer, vilka företräder den stora mångfalden i samhället, inbegripet barn, personer med autism, personer med en genetisk eller neurologisk funktionsnedsättning, personer med sällsynta och kroniska sjukdomar, personer med albinism, homosexuella, bisexuella, transpersoner eller intersexuella personer, personer från en urbefolkning, landsbygdssamhällen, äldre, kvinnor, offer för väpnade konflikter och personer från en etnisk minoritet eller migrantbakgrund. Först då kan man förvänta sig att all diskriminering, inbegripet flerfaldig och intersektionell diskriminering, kommer att tas itu med.
- 34.** Konventionsstaterna har informationsskyldigheter enligt artikel 5 i konventionen såtillvida att de måste samla in och analysera lämplig data och information från forskning för att kunna identifiera ojämlikhet, diskriminerande praxis och mönster av missgynnande samt analysera ändamålsenligheten i de åtgärder som syftar till att främja jämlikhet. Kommittén har noterat att det i många konventionsstater saknas uppdaterade uppgifter om diskriminering på grund av funktionsnedsättning, och att det i de fall då nationella lagar och be-

stämmelser tillåter detta sällan görs någon uppdelning efter funktionsnedsättning, genus, kön, könsidentitet, etnicitet, religion, ålder eller andra lager av identiteten. Sådan data och analysen av den är av största vikt för utformandet av effektiva åtgärder mot diskriminering och för jämlikhet.

- 35.** Konventionsstaterna bör också bedriva lämplig forskning om diskriminering på grund av funktionsnedsättning och om jämlikhetsrättigheter för personer med funktionsnedsättning. Forskningagendorna måste inlemma personer med funktionsnedsättning i forskningsprocesserna redan då agendan fastställs, för att säkerställa deras meningsfulla deltagande i forskningen. Forskningsprocesser som är inkluderande och ger upphov till delaktighet bör se till att det skapas en trygg miljö för deltagare och kretsa kring den livserfarenhet och de behov som personer med funktionsnedsättning har.

VII. Förhållandet till andra särskilda artiklar i konventionen

A. Artikel 6 om kvinnor med funktionsnedsättning

- 36.** Kvinnor och flickor med funktionsnedsättning tillhör de grupper av personer med funktionsnedsättning som oftast upplever flerfaldig och intersektionell diskriminering.¹¹ Artikel 6 är en övergripande artikel och måste beaktas i förhållande till alla bestämmelser i konventionen.¹² Även om begreppet flerfaldig diskriminering endast nämns i artikel 6 kan flerfaldig och intersektionell diskriminering förekomma i alla slags kombinationer på två eller flera grunder. Artikel 6 är en bindande artikel om jämlikhet och icke-diskriminering som förbjuder diskriminering av kvinnor och flickor med funktionsnedsättning och kräver att konventionsstaterna främjar både lika möjligheter och resultat. Dessutom måste artikel 6, liksom artikel 7, betraktas som illustrativ snarare än uttömmande, då den fastställer skyldigheter i fråga om de två framträdande exemplen på flerfaldig och intersektionell diskriminering.

B. Artikel 7 om barn med funktionsnedsättning

- 37.** Barn med funktionsnedsättning upplever ofta flerfaldig och intersektionell diskriminering. Konventionsstaterna måste förbjuda alla

11 Se kommittén för avskaffandet av all slags diskriminering av kvinnor, allmän rekommendation nr 28 (2010) om konventionsstaternas grundläggande skyldigheter enligt artikel 2 i konventionen, punkt 31.

12 Se kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, allmän kommentar nr 3, punkt 12.

former av diskriminering på grund av funktionsnedsättning som är specifikt riktad mot barn, tillhandahålla effektiva och tillgängliga rättsmedel och öka medvetenheten bland allmänheten och yrkesverksamma för att förebygga och avskaffa diskriminering. I många konventionsstater kan barn till exempel misshandlas enligt lag i "disciplinens" eller "säkerhetens" namn (t.ex. genom fasthållning). Denna fysiska bestraffning påverkar oproportionerligt ofta barn med funktionsnedsättning. Konventionsstaterna måste förbjuda alla former av kroppslig bestraffning och grym, omänsklig och förnedrande behandling av barn i alla miljöer och säkerställa att lämpliga åtgärder vidtas för att verkställa detta förbud.

- 38.** Begreppet "barnets bästa" i artikel 3 i konventionen om barnets rättigheter bör tillämpas på barn med funktionsnedsättning med omsorgsfullt beaktande av deras situation. Konventionsstaterna bör främja integrering av perspektiv på funktionsnedsättning i allmänna lagar och politik som rör barn och ungdom. Begreppet barnets bästa får dock inte användas för att hindra barn, särskilt flickor med funktionsnedsättning, från att utöva sin rätt till kroppslig integritet. Det bör användas för att säkerställa att barn med funktionsnedsättning är informerade, rådfrågade och får göra sig hörda i alla beslutsfattande processer som berör deras situation. Konventionsstaterna bör särskilt ta itu med våld mot och institutionalisering av barn med funktionsnedsättning, som nekas rätten att växa upp i sin familj, som en diskrimineringsfråga. Konventionsstaterna bör införa strategier för avinstitutionalisering som hjälper barn att bo kvar med sin familj eller i alternativ familjeomsorg i samhället. Konventionsstaterna bör också anta stödåtgärder för att göra det möjligt för alla barn med funktionsnedsättning att utöva sin rätt att bli hörd i alla förfaranden

som påverkar dem, inbegripet i parlament, kommittéer och politiska beslutsfattande organ.

C. Artikel 8 om medvetandegörande om situationen för personer med funktionsnedsättning

- 39.** Diskriminering kan inte bekämpas utan att öka medvetenheten på alla myndighetsnivåer och i alla samhällssektorer. Alla icke-diskriminerings- och jämlikhetsåtgärder måste därför åtföljas av lämpliga medvetandegörande åtgärder och åtgärder för att förändra eller eliminera försvårande, nedsättande stereotyper och negativa attityder mot personer med funktionsnedsättning. Dessutom måste man ta itu med våld, skadliga beteenden och fördomar genom medvetandegörande kampanjer. Konventionsstaterna bör vidta åtgärder för att bland annat uppmuntra medier att porträttera personer med funktionsnedsättning på ett sätt som är förenligt med konventionens syfte samt ändra skadliga föreställningar om personer med funktionsnedsättning, till exempel sådana som på ett orealistiskt sätt porträtterar dem som en fara för sig själva och andra eller som offer och beroende vårdobjekt utan autonomi som är ekonomiskt improduktiva bördor för samhället.

D. Artikel 9 om tillgänglighet

- 40.** Tillgänglighet är en förutsättning och ett sätt att uppnå faktisk jämlikhet för alla personer med funktionsnedsättning. För att personer med funktionsnedsättning ska kunna delta aktivt i samhället måste konventionsstaterna ta itu med tillgänglighet i byggd miljö, kollektivtrafik samt till informations- och kommunikationstjänster, vilka måste vara tillgängliga och användbara för alla personer med

funktionsnedsättning på lika villkor som andra. Tillgänglighet inom ramen för kommunikationstjänster inbegriper tillhandahållande av socialt stöd och kommunikationsstöd.

- 41.** Såsom påpekas ovan är tillgänglighet och skälig anpassning två separata begrepp i jämlikhetslagstiftning och jämlikhetspolitik:
 - a.** Skyldigheter att bereda tillgänglighet gäller grupper och måste uppfyllas gradvis men villkorslöst.
 - b.** Skyldigheter att tillhandahålla skäliga anpassningsåtgärder är å andra sidan individuella, omedelbart tillämpliga på alla rättigheter och får begränsas av oproportionalitet.

- 42.** Eftersom det gradvisa förverkligandet av tillgänglighet i den byggda miljön, kollektivtrafiken och till informations- och kommunikationstjänster kan ta tid, kan skälig anpassning användas som ett sätt att bereda tillgång för en person under tiden, eftersom det är en skyldighet som gäller omedelbart. Kommittén uppmanar konventionsstaterna att utgå ifrån kommitténs allmänna kommentar nr 2 (2014).

E. Artikel 11 om risksituationer och humanitära nödlägen

- 43.** Icke-diskriminering måste säkerställas i risksituationer och humanitära nödlägen och även då grunda sig på skyldigheterna i internationell humanitär rätt, inbegripet humanitär nedrustningslagstiftning, för att hantera den ökade risken som sådana situationer innebär vad gäller diskriminering av personer med funktionsnedsättning.

- 44.** Personer med funktionsnedsättning som har tvingats fly från sitt land och/eller flyktingar med funktionsnedsättning saknar ofta lika

tillgång till grundläggande förnödenheter såsom vatten, sanitet, mat och husrum. Det saknas till exempel ofta tillgängliga sanitetsanläggningar såsom latriner och duschar, eller så är de otillräckliga.

- 45.** Kvinnor och flickor med funktionsnedsättning som befinner sig i risksituationer och humanitära nödlägen är särskilt utsatta för en ökad risk för våld, inbegripet sexuellt våld, utnyttjande eller övergrepp, och det är mindre sannolikt att de har tillgång till återhämtnings- eller rehabiliteringstjänster eller tillgång till rättssystemet.¹³
- 46.** Konventionsstaterna har därför en skyldighet att säkerställa att principen om icke-diskriminering genomsyrar alla program och åtgärder. Detta innebär att de ska inkludera personer med funktionsnedsättning på lika villkor i nationella protokoll för nödsituationer, fullt ut erkänna personer med funktionsnedsättning i evakueringsscenarier, tillhandahålla tillgängliga telefonhjälpstjänster och jourtelefoner för information och kommunikation, säkerställa att humanitärt nödbistånd distribueras på ett tillgängligt och icke-diskriminerande sätt till personer med funktionsnedsättning i humanitära nödlägen samt säkerställa att vatten och sanitetsanläggningar i skyddsrum och flyktingläger är tillgängligt och åtkomligt för personer med funktionsnedsättning. Efter nödlägen är det avgörande med tillgänglig återuppbyggnad för jämlikheten för person med funktionsnedsättning. För att säkerställa dessa delar måste konventionsstaterna samarbeta nära personer med funktionsnedsättning genom de organisationer som företräder dem vad gäller utformning och genomförande, övervakning och utvärdering av lagstiftning och politik som rör nödlagens alla skeden.

¹³ Se allmän kommentar nr 3, punkterna 49-50.

F. Artikel 12 om likhet inför lagen

- 47.** Rätten till rättskapacitet är en rättighetströskel, det vill säga en rättighet som är nödvändig för att kunna åtnjuta i stort sett alla andra rättigheter i konventionen, inbegriper rätten till jämlikhet och icke-diskriminering. Artiklarna 5 och 12 hör starkt ihop med varandra eftersom likhet inför lagen måste omfatta åtnjutandet av rättskapacitet för alla personer med funktionsnedsättning på lika villkor som andra. Diskriminering i form av nekad rättskapacitet kan förekomma på olika sätt, inbegripet genom status-, funktions- och resultatbaserade system. Att nekas beslutsfattande på grund av funktionsnedsättning genom något av dessa system är diskriminering.¹⁴
- 48.** En viktig skillnad mellan skyldigheten att vidta skäliga anpassningsåtgärder enligt artikel 5 i konventionen och det stöd som måste tillhandahållas personer med funktionsnedsättning som utövar sin rättskapacitet enligt artikel 12.3 är att det inte finns någon begränsning av skyldigheten i artikel 12.3. Att stöd för att utöva rättskapacitet kan medföra en oproportionerlig eller omotiverad börda utgör ingen begränsning för kravet på att tillhandahålla det.
- 49.** För att säkerställa enhetlighet mellan artiklarna 5 och 12 i konventionen bör konventionsstaterna göra följande:
- a.** Reformera befintlig lagstiftning så att den förbjuder diskriminerande förvägran av rättskapacitet som grundar sig på status-, funktions- eller resultatbaserade modeller, och vid behov ersätta dessa med modeller för stöd i beslutsfattande, med beaktande av vuxna människors universella rättskapacitet utan någon form av diskriminering.

¹⁴ Se allmän kommentar nr 1, punkt 15.

- b.** Tillhandahålla resurser för system för stöd i beslutsfattande för att hjälpa personer med funktionsnedsättning att navigera befintliga rättssystem. Lagstiftning om och resurser för sådana tjänster ska vara förenliga med de centrala bestämmelserna som fastställs i punkt 29 i allmän kommentar nr 1 (2014) om likhet inför lagen. Detta inbegriper att alla system för stöd ska ta sin utgångspunkt i förverkligandet av stödmottagarnas rättigheter, vilja och preferenser, snarare än i vad som uppfattas vara det bästa för dem. Den bästa tolkningen av vilja och preferenser bör ersätta begreppet den enskildes bästa i alla frågor som rör vuxna, när det inte är praktiskt genomförbart att fastställa personens vilja och preferenser.
 - c.** Konventionsstaterna bör tillhandahålla skydd mot diskriminering genom att inrätta ett nätverk för kostnadsfri juridisk rådgivning eller rättshjälp av hög kvalitet som är lättåtkomligt och lokalt tillgängligt, och som måste respektera viljan och preferenserna hos dessa personer och skydda deras processuella rättigheter (rätten till rättskapacitet) i lika hög grad som för andra former av rättslig representation. Konventionsstaterna måste konsekvent säkerställa att skyddsinstrument inte bygger på att undanskaffa rättskapacitet eller på annat sätt hindrar tillgången till rättssystemet för personer med funktionsnedsättning.
- 50.** Utbildning bör erbjudas relevanta aktörer, såsom rättsliga beslutsfattare, tjänsteleverantörer eller andra berörda parter. Konventionsstaterna är skyldiga att säkerställa lika åtnjutande av alla varor och tjänster som erbjuds i samhället, inklusive de varor och tjänster som anges i artikel 12.5, där det ges exempel på varor som personer med funktionsnedsättning är särskilt utestängda från, såsom egen-

dom eller tjänster som är kopplade till ekonomiska frågor, t.ex. hypotekslån. I artikel 25 e nämns ytterligare en tjänst som vanligtvis inte är tillgänglig för personer med funktionsnedsättning, nämligen livsförsäkring och (privat) sjukförsäkring. Konventionsstaterna bör anta en aktiv, omfattande strategi för att säkerställa lika åtnjutande av varor och tjänster i den privata sektorn. Detta inbegriper att stärka antidiskrimineringslagstiftningen för den privata sektorn. Samarbete med fackföreningar och andra aktörer bör användas för att hitta partner som vill få till stånd en förändring.

G. Artikel 13 om tillgång till rättssystemet

- 51.** De rättigheter och skyldigheter avseende jämlikhet och icke-diskriminering som beskrivs i artikel 5 kräver särskilda överväganden när det gäller artikel 13, där det bland annat efterlyses tillhandahållande av processuella och åldersanpassade anpassningsåtgärder. Dessa åtgärder skiljer sig från skäliga anpassningsåtgärder såtillvida att processuella åtgärder inte begränsas av oproportionalitet. Ett exempel på en processuell åtgärd är erkännandet av olika kommunikationsmetoder för personer med funktionsnedsättning som befinner sig inför domstol. Åldersanpassade åtgärder kan röra sig om att på ett åldersanpassat och lättförståeligt språk sprida information om tillgängliga metoder för att framföra klagomål och få tillgång till rättssystemet.

I. Artikel 13.1

- 52.** För att säkerställa effektiv tillgång till rättssystemet måste processer möjliggöra deltagande och vara transparenta. Åtgärder som möjliggör deltagande inbegriper bland annat:

- a. tillhandahållande av information på ett begripligt och lättillgängligt sätt,
 - b. erkännande och anpassning av olika former av kommunikation,
 - c. fysisk tillgänglighet i processens alla skeden,
 - d. ekonomiskt stöd inom ramen för rättshjälp, när så är tillämpligt, efter lagstadgad behovsprövning.
- 53.** Lämpliga åtgärder som kan skydda personer som är oförmögna att försvara sig själva mot diskriminering, även när de erbjuds stöd, eller vars alternativ är kraftigt begränsade av rädsla för de negativa följderna av sådana försök, är åtgärder i allmänhetens intresse (*actio popularis*).
- 54.** För att säkerställa transparens måste en åtgärd som vidtas av en konventionsstat dessutom säkerställa att all relevant information är åtkomlig och tillgänglig och att alla relevanta anspråk, mål och domstolsbeslut registreras och rapporteras på ett adekvat sätt.

II. Artikel 13.2

- 55.** För att uppmuntra tillbörlig respekt för och uppfyllande av rättigheter och skyldigheter är det nödvändigt att utbilda tjänstemän inom brottsbekämpning, öka medvetenheten hos rättighetshavare och bygga upp kapaciteten hos skyldighetsbärare. Lämplig utbildning bör omfatta följande:
- a. Intersektionalitetens komplexitet och det faktum att personer inte bör identifieras enbart på grund av deras funktionsnedsättning. Medvetandegörande utbildning i intersektionalitets frågor bör vara relevant för särskilda former av diskriminering och förtryck.

- b.** Olikheterna hos personer med funktionsnedsättning och deras individuella behov för att få verklig tillgång till alla delar av rättssystemet på lika villkor som andra.
- c.** Den personliga autonomi för personer med funktionsnedsättning och vikten av rättskapacitet för alla.
- d.** Den centrala betydelsen av effektiv och meningsfull kommunikation för framgångsrik inkludering.
- e.** Åtgärder som vidtagits för att säkerställa effektiv utbildning av personal, bland annat advokater, fredsdomare, domare, teckenspråkstolkare, polisen och kriminalvården, om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning.

H. Artikel 14 om frihet och personlig säkerhet, artikel 15 om rätten att inte utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, artikel 16 om rätten att inte utsättas för utnyttjande, våld eller övergrepp och artikel 17 om skydd för den personliga integriteten

- 56.** Personer med funktionsnedsättning kan i oproportionerligt hög grad utsättas för våld, övergrepp och annan grym och förnedrande bestraffning, som kan ta formen av fasthållning eller isolering och våldsamma angrepp. Kommittén är särskilt oroad över följande handlingar mot personer med funktionsnedsättning, inbegripet barn, på grund av funktionsnedsättning, som per definition är diskriminerande: separation av barn med funktionsnedsättning från deras familjer och tvångsplacering på vårdinrättningar, frihetsberövande, tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, våld samt tvångsbehandling av personer med funktionsnedsättning på och utanför psykiatriska kliniker. Konven-

tionsstaterna måste vidta alla lämpliga åtgärder för att tillhandahålla skydd mot och förhindra alla former av utnyttjande, våld och övergrepp mot personer med funktionsnedsättning. Påtvingade korrigerande behandlingar av personer med funktionsnedsättning bör förbjudas.

I. Artikel 19 om rätten att leva självständigt och att delta i samhället

- 57.** I artikel 19 i konventionen bekräftas återigen icke-diskriminering och erkännandet av lika rätt för personer med funktionsnedsättning att leva ett självständigt liv, delta och vara fullt inkluderade i samhället. För att förverkliga rätten att leva självständigt och vara inkluderad i samhället måste konventionsstaterna vidta effektiva och lämpliga åtgärder för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att fullt ut åtnjuta denna rättighet och fullt ut inkluderas och delta i samhället. Detta innefattar att införa strategier för avinstitutionalisering och att, i enlighet med kommitténs allmänna kommentar nr 5 (2017) om att leva självständigt och att delta i samhället, anslå medel för stödtjänster för ett självständigt liv, tillgängligt och ekonomiskt överkomligt boende, stödtjänster för anhörigvårdare och tillgång till inkluderande utbildning.
- 58.** I artikel 19 i konventionen erkänns rätten att inte tvingas bo på särskilt boende på grund av sin funktionsnedsättning. Institutionaliserings är diskriminerande eftersom den uppvisar en underlåtenhet att frambringa stöd och tjänster i samhället för personer med funktionsnedsättning, som därmed måste ge upp sin delaktighet i samhällslivet för att få vård. Institutionalisering av personer med funktionsnedsättning som ett villkor för att få tillgång till offentlig

psykiatrisk hälso- och sjukvård utgör särskiljande behandling på grund av funktionsnedsättning och är därmed diskriminerande.

- 59.** Kriterier för stödberättigande och förfaranden för att få tillgång till stödtjänster måste fastställas på ett icke-diskriminerande sätt och fokusera på personens behov snarare än på själva funktionsnedsättningen, i enlighet med ett människorättsbaserat perspektiv. Utformningen av stödtjänster bör vara personcentrerad, ålders- och könsanpassad och kulturkänslig.
- 60.** Konventionsstaterna bör förbjuda och förhindra tredje parter från att införa praktiska eller processuella hinder för ett självständigt liv och inkludering i samhället, till exempel genom att säkerställa att tjänsterna är förenliga med ett självständigt liv i samhället och att personer med funktionsnedsättning inte förvägras möjligheten att hyra bostad eller att de missgynnas på bostadsmarknaden.

J. Artikel 23 om respekt för hem och familj

- 61.** Personer med funktionsnedsättning utsätts ofta för diskriminering när de utövar sin rätt att ingå äktenskap eller sina föräldra- och familjerättigheter, vilket beror på diskriminerande lagar och politik och administrativa åtgärder. Föräldrar med funktionsnedsättning anses ofta vara otillräckliga eller oförmögna att ta hand om sina barn. Separation av ett barn från sina föräldrar på grund av barnets eller föräldrarnas, eller både föräldrars och barns, funktionsnedsättning är diskriminerande och i strid med artikel 23.

- 62.** Placering av barn på vårdinrättning på grund av deras funktionsnedsättning är också en form av diskriminering som förbjuds enligt artikel 23.5 i konventionen. Konventionsstaterna måste säkerställa att föräldrar med funktionsnedsättning och föräldrar till barn med funktionsnedsättning har tillgång till det samhällsstöd som krävs för att de ska kunna ta hand om sina barn.

K. Artikel 24 om utbildning

- 63.** Underlåtenheten från vissa konventionsstaters sida att ge studerande med funktionsnedsättning - inbegripet studerande med synlig och osynlig funktionsnedsättning och de som upplever flera olika former av diskriminering eller intersektionell diskriminering - lika tillgång till inkluderande och god utbildning i vanlig skola utgör diskriminering och går stick i stäv med konventionens mål och står i direkt strid med artiklarna 5 och 24. Artikel 5.1 samverkar med artikel 24 och kräver att konventionsstaterna undanröjer alla typer av diskriminerande hinder, inbegripet rättsliga och sociala hinder, för inkluderande utbildning.
- 64.** Modeller för segregerad utbildning, som utestänger elever med funktionsnedsättning från inkluderande utbildning i vanlig skola på grund av funktionsnedsättning, strider mot artiklarna 5.2 och 24.1 a i konventionen. Artikel 5.3 kräver att konventionsstaterna vidtar alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att de tillhandahåller skäliga anpassningsåtgärder. Denna rättighet förstärks för personer med funktionsnedsättning i artikel 24.2 b, i vilken konventionsstaterna åläggs att se till att personer med funktionsnedsättning får en inkluderande utbildning där de bor på lika villkor som andra. Detta mål kan uppnås genom att tillhandahålla skäliga anpassningsåtgärder.

gärder som grundar sig på personens behov, i enlighet med artikel 24.2 c, samt genom att utforma nya och inkluderande miljöer enligt idén om universell utformning. Standardiserade bedömnings-system, inbegripet antagningsprov som direkt eller indirekt utesluter elever med funktionsnedsättning, är diskriminerande och i strid med artiklarna 5 och 24. Konventionsstaternas skyldigheter gäller också utanför skolan. Konventionsstaterna måste säkerställa att skoltransport erbjuds alla elever med funktionsnedsättning om transportalternativen är begränsade på grund av sociala eller ekonomiska hinder.

- 65.** För att säkerställa jämlikhet och icke-diskriminering för döva barn i utbildningsmiljöer måste de få vistas i en miljö där de kan lära sig teckenspråk tillsammans med döva skolkamrater och döva vuxna förebilder. Bristande kunskaper i teckenspråk hos lärare för döva barn och otillgängliga skolmiljöer utesluter döva barn och anses därför vara diskriminerande. Kommittén uppmanar konventionsstaterna att utgå ifrån kommitténs allmänna kommentar nr 4 (2016) om rätten till inkluderande utbildning när de vidtar åtgärder för att uppfylla sina skyldigheter enligt artiklarna 5 och 24.

L. Artikel 25 om hälsa

- 66.** Enligt artiklarna 5 och 25 i konventionen måste konventionsstaterna förbjuda och förhindra att personer med funktionsnedsättning förvägras hälso- och sjukvårdstjänster på diskriminerande grunder samt tillhandahålla könsanpassade hälso- och sjukvårdstjänster, inbegripet sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter. Konventionsstaterna måste också ta i tu med former av diskriminering som kränker rättigheter för personer med funktionsnedsättning och som

står i vägen för deras rätt till hälsa genom kränkningar av rätten att få sjukvård baserat på frivilligt och informerat samtycke¹⁵ eller som gör anläggningar och information otillgängliga.¹⁶

M. Artikel 27 om arbete och sysselsättning

- 67.** För att uppnå faktisk jämlikhet i enlighet med konventionen måste konventionsstaterna säkerställa att det inte förekommer diskriminering på grund av funktionsnedsättning i samband med arbete och sysselsättning.¹⁷ För att säkerställa skäliga anpassningsåtgärder i enlighet med artikel 5.3 och för att uppnå eller påskynda faktisk jämlikhet i arbetsmiljöer i enlighet med artikel 5.4 bör konventionsstaterna
- a.** underlätta omställningen bort från segregerade arbetsmiljöer för personer med funktionsnedsättning och stödja deras deltagande på den öppna arbetsmarknaden och samtidigt säkerställa omedelbar tillämpning av arbetstagarnas rättigheter i dessa miljöer,
 - b.** främja rätten till understödd sysselsättning, inbegripet arbetsassistans, handledning på jobbet och yrkesutbildningsprogram, skydda rättigheterna för arbetstagare med funktionsnedsättning och säkerställa rätten att fritt välja arbete,
 - c.** säkerställa att personer med funktionsnedsättning inte betalas mindre än minimilönen och inte förlorar sin ersättning för personer med funktionsnedsättning när de börjar arbeta,
 - d.** uttryckligen erkänna underlåtenhet att vidta skäliga anpass-

15 Se allmän kommentar nr 1, punkt 41.

16 Se allmän kommentar nr 2, punkt 40.

17 Se Internationella arbetsorganisationens konvention (nr 111) angående diskriminering i fråga om anställning och yrkesutövning från 1958 och konvention (nr 159) om yrkesinriktad rehabilitering och arbete (personer med handikapp) från 1983.

- ningsåtgärder som diskriminering och förbjuda flerfaldig och intersektionell diskriminering och trakasserier,
- e.** säkerställa korrekt övergång till och avslut på anställning för personer med funktionsnedsättning på ett icke-diskriminerande sätt. Konventionsstaterna är skyldiga att säkerställa lika och effektiv tillgång till förmåner och rättigheter, såsom pensions- eller arbetslöshetsförmåner. Sådana rättigheter får inte inskränkas genom utestängning från anställning, vilket ytterligare förvärrar utanförskapet,
 - f.** främja arbete i inkluderande och tillgängliga, säkra och hälsosamma arbetsmiljöer i den offentliga och privata sektorn,
 - g.** säkerställa att personer med funktionsnedsättning har lika möjligheter vad gäller karriärmöjligheter genom regelbundna utvärderingssamtal med deras chefer och genom att fastställa de mål som ska uppnås, som en del av en övergripande strategi,
 - h.** säkerställa tillgång till fortbildning, omskolning och utbildning, inbegripet yrkesutbildning och kapacitetsuppbyggnad för anställda med funktionsnedsättning, samt erbjuda arbetsgivare, representativa organisationer för arbetstagare och arbetsgivare, fackföreningar och behöriga myndigheter utbildning i anställning av och skäliga anpassningsåtgärder för personer med funktionsnedsättning,
 - i.** arbeta för universellt tillämpliga åtgärder för hälsa och säkerhet på arbetsplatsen för personer med funktionsnedsättning, inbegripet arbetsmiljölagstiftning som är icke-diskriminerande och inkluderande för personer med funktionsnedsättning,
 - j.** erkänna rätten för personer med funktionsnedsättning att ha tillgång till arbetstagarorganisationer och fackföreningar.

N. Artikel 28 om tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

- 68.** Enligt punkt 59 i kommitténs allmänna kommentar nr 3 är fattigdom både en försvårande faktor för och resultatet av flerfaldig diskriminering. Underlåtenhet att förverkliga rätten för personer med funktionsnedsättning till en anständig levnadsstandard för sig själva och sin familj står i strid med konventionens mål. Denna underlåtenhet är särskilt oroande när det gäller personer med funktionsnedsättning som lever i extrem fattigdom och nöd. För att personer med funktionsnedsättning ska uppnå en anständig levnadsstandard på nivå med andras innebär det ofta att de får högre merkostnader. Detta innebär en särskild nackdel för barn eller äldre kvinnor med funktionsnedsättning som lever i extrem fattigdom och nöd. Konventionsstaterna bör vidta effektiva åtgärder för att göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att täcka de merkostnader som är kopplade till funktionsnedsättning. Konventionsstaterna är skyldiga att vidta omedelbara åtgärder för att ge personer med funktionsnedsättning som lever i extrem fattigdom och nöd det mest grundläggande i form av tillräckligt med mat, kläder och lämplig bostad.¹⁸
- 69.** När det gäller socialt skydd är konventionsstaterna dessutom skyldiga att införa ett grundskydd.

¹⁸ Se kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, allmän kommentar nr 3 (1990) om konventionsstaternas skyldigheter, punkt 10.

O. Artikel 29 om deltagande i det politiska och offentliga livet

- 70.** Utestängning från valprocesser och andra former av deltagande i det politiska livet är vanligt förekommande exempel på diskriminering på grund av funktionsnedsättning. De hör ofta nära ihop med förvägran eller begränsning av rättskapacitet. Konventionsstaterna bör sträva efter att
- a.** reformera lagar, riktlinjer och förordningar som systematiskt utestänger personer med funktionsnedsättning från att rösta och/eller kandidera i val,
 - b.** säkerställa att valprocessen är tillgänglig för alla personer med funktionsnedsättning, både innan, under och efter val,
 - c.** tillhandahålla skäliga anpassningsåtgärder för enskilda personer med funktionsnedsättning och vidta stödåtgärder som grundar sig på de personliga behoven hos personer med funktionsnedsättning, för att de ska kunna delta i det politiska och offentliga livet,
 - d.** stödja och involvera representativa organisationer för personer med funktionsnedsättning i processen för politiskt deltagande på nationell, regional och internationell nivå, bland annat genom att rådgöra med sådana organisationer i frågor som direkt berör personer med funktionsnedsättning,
 - e.** inrätta informationssystem och anta lagstiftning som gör det möjligt för personer med funktionsnedsättning att kontinuerligt delta i det politiska livet, även mellan val.

P. Artikel 31 om insamling av statistik och information

- 71.** Insamling och analys av data är oundgängliga åtgärder för att övervaka antidiskrimineringspolitik och antidiskrimineringslagar. Kon-

ventionsstaterna bör samla in och analysera data, som måste delas upp enligt funktionsnedsättning och intersektionella kategorier. Den data som samlas in bör ge information om alla former av diskriminering. Den insamlade data bör vara vittomfattande och omfatta statistik, berättelser och andra typer av data, såsom indikatorer för att bedöma genomförandet och övervaka framstegen och effektiviteten hos nya eller pågående initiativ och politik. Indikatorer som omfattar funktionsnedsättning måste utarbetas och användas på ett sätt som är förenligt med Agenda 2030 för hållbar utveckling. Utformning, insamling och analys av data bör grunda sig på delaktighet, det vill säga genomföras i nära och meningsfullt samråd med representativa organisationer för personer med funktionsnedsättning, inbegripet barn. Personer som bor på slutna boenden, såsom vårdinrättningar eller psykiatriska kliniker, förbises ofta i forskning och studier där data samlas in, och bör inkluderas systematiskt i sådana studier.

Q. Artikel 32 om internationellt samarbete

- 72.** Alla internationella samarbetsinsatser, inbegripet Agenda 2030 för hållbar utveckling, måste vara inkluderande och tillgängliga för personer med funktionsnedsättning och utgå ifrån konventionen. Konventionsstaterna måste utarbeta övervakningsramar med indikatorer för mänskliga rättigheter, och särskilda riktmärken och mål för varje indikator, i enlighet med mål 10 i målen för hållbar utveckling. Allt internationellt samarbete måste vara inriktat på att främja lagstiftning om icke-diskriminering och politik som syftar till fullständig inkludering, i enlighet med Agenda 2030 för hållbar utveckling och andra relaterade internationella människorättsramar.

VIII. Genomförande på nationell nivå

- 73.** Mot bakgrund av det normativa innehållet och skyldigheterna som beskrivits ovan bör konventionsstaterna vidta följande åtgärder för att säkerställa att artikel 5 i konventionen genomförs fullt ut:
- a.** Genomföra studier om harmonisering av nationell lagstiftning och praxis efter konventionen, upphäva diskriminerande lagar och förordningar som inte är förenliga med konventionen samt ändra eller avskaffa sedvänjor och bruk som diskriminerar personer med funktionsnedsättning.
 - b.** Utarbeta antidiskrimineringslagar om sådana saknas samt anta antidiskrimineringslagar som omfattar funktionsnedsättning och är vittomfattande på både det personliga och materiella planet och som tillhandahåller effektiva rättsmedel. Sådana lagar kan bara bli effektiva om de baseras på en definition av funktionsnedsättning som omfattar de som har varaktiga fysiska, inbegripet psykosociala, intellektuella eller sensoriska, funktionsnedsättningar, och bör omfatta tidigare, nuvarande, framtida och förmodad funktionsnedsättning, samt personer med anknytning till personer med funktionsnedsättning. Personer som har utsatts för diskriminering på grund av funktionsnedsättning och som vill få sin sak prövad i domstol ska inte tvingas bevisa att deras funktionsnedsättning är tillräckligt allvarlig för att de ska få skydd av lagen. Antidiskrimineringslagstiftning som omfattar funktionsnedsättning syftar till att förbjuda och förhindra diskriminerande handlingar snarare än att rikta in sig

på en specifik skyddad grupp. I detta avseende är en bred definition av funktionsnedsättning i linje med konventionen.

- c.** Säkerställa att lagstiftning om icke-diskriminering omfattar den privata och offentliga sfären, täcker områden såsom utbildning, sysselsättning, varor och tjänster och tar itu med diskriminering som förekommer specifikt på grund av funktionsnedsättning, såsom segregerad utbildning, institutionalisering, förvägran eller begränsning av rättskapacitet, psykiatrisk tvångsvård, underlåtenhet att tillhandahålla instruktioner på teckenspråk och professionell teckenspråkstolkning samt underlåtenhet att tillhandahålla brailleskrift eller andra alternativa och kompletterande former, medel och format för kommunikation.
- d.** Främja fullständig inkludering i vanliga sysselsättnings- och yrkesutbildningstjänster, inbegripet de som främjar entreprenörskap och stödjer inrättandet av kooperativ och andra former av social ekonomi.
- e.** Säkerställa att diskrimineringskyddet för personer med funktionsnedsättning har samma standard som för andra samhällsgrupper.
- f.** Utveckla och genomföra kunskaps- och kapacitetsuppbyggande program, inbegripet utbildning inom offentliga myndigheter och den informella ekonomin, för att säkerställa att konventionen följs. Åtgärder för medvetandegörande och kapacitetsuppbyggnad bör utformas och genomföras med meningsfullt deltagande från personer med funktionsnedsättning och organisationer som representerar mångfalden av personer med funktionsnedsättning, och är avgörande för att skapa ett klimat av tolerans och mångfald, vilket utgör grunden för lagstiftning och politik mot diskriminering.

- g.** Övervaka antalet anmälningar om diskriminering på grund av funktionsnedsättning som andel av det totala antalet diskrimineringsanmälningar, uppdelade efter kön, ålder, angivna hinder och sektorn där den påstådda diskrimineringen ägde rum, samt tillhandahålla information om vilka fall som har behandlats utanför domstol, i domstol och som har avgjorts, samt antalet domar som ledde till ersättning eller påföljder.
- h.** Inrätta tillgängliga och effektiva mekanismer för rättslig prövning och säkerställa tillgång till rättssystemet på lika villkor som andra för personer som utsätts för diskriminering på grund av funktionsnedsättning. Detta omfattar tillgång till effektiva rättsliga och/eller administrativa förfaranden för alla personer med funktionsnedsättning, inbegripet effektiva och tillgängliga mekanismer för klagomål, samt tillgång till ekonomiskt överkomlig rättshjälp av hög kvalitet, när detta är tillämpligt och efter lagstadgad behovsprövning. Konventionsstaterna bör ingripa i god tid och på ett effektivt sätt i fall då offentliga och privata aktörer agerar eller underlåter att agera på ett sätt som inskränker rätten till jämlikhet och icke-diskriminering för enskilda personer med funktionsnedsättning och grupper av personer med funktionsnedsättning, både i relation till medborgerliga och politiska rättigheter och till ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Erkännandet av rättsmedel av kollektiv art eller grupptalan kan på ett betydande sätt bidra till att effektivt garantera tillgång till rättssystemet i situationer som påverkar grupper av personer med funktionsnedsättning.
- i.** Inkludera skydd för enskilda personer i nationell antidiskrimineringslagstiftning mot ogynnsam behandling eller ogynnsamma

följder som svar på ett klagomål eller förfaranden som syftar till att uppnå efterlevnad av bestämmelser om jämlikhet. Antidiskrimineringslagstiftning bör också säkerställa att offer för diskriminering inte på otillbörligt sätt hindras från att få sin sak prövad eller utsätts för diskriminering på nytt. I synnerhet bör de processuella reglerna i civilrättsliga förfaranden flytta över bevisbördan från målsäganden till svaranden när det föreligger omständigheter som gör att man kan anta att det har förekommit diskriminering.

- j.** Utforma en jämlikhetspolitik och jämlikhetsstrategi som är inkluderande och tillgänglig för alla personer med funktionsnedsättning, i nära samråd med organisationer för personer med funktionsnedsättning, nationella människorättsinstitutioner och andra berörda parter, såsom jämlikhetsorgan.
- k.** Fördjupa kunskapen i alla delar av samhället, inbegripet bland statliga tjänstemän på alla nivåer av den offentliga förvaltningen samt i den privata sektorn, om omfattningen, innehållet i och de praktiska följderna av rätten till icke-diskriminering och jämlikhet för alla personer med funktionsnedsättning.
- l.** Vidta ändamålsenliga åtgärder för att regelbundet övervaka inkluderande jämlikhet på ett heltäckande sätt. Detta omfattar insamling och analys av uppdelade data om situationen för personer med funktionsnedsättning.
- m.** Säkerställa att nationella övervakningsmekanismer i enlighet med artikel 33 i konventionen är oberoende och involverar representativa organisationer för personer med funktionsnedsättning på ett effektivt sätt, samt att de har de resurser som krävs för att ta itu med diskriminering av personer med funktionsnedsättning.

- n.** Tillhandahålla särskilt skydd mot och utöva tillbörlig aktsamhet för att förhindra och gottgöra fall av våld, utnyttjande, övergrepp och kränkningar av den kroppsliga integriteten som enbart eller i oproportionerligt hög grad upplevs av personer med funktionsnedsättning.
- o.** Vidta särskilda åtgärder i syfte att uppnå inkluderande jämlikhet, särskilt för personer med funktionsnedsättning som upplever intersektionell diskriminering, såsom kvinnor, flickor, barn, äldre och personer från ursprungsbefolkningar med funktionsnedsättning.
- p.** Konventionsstater som tar emot ett stort antal asylsökande, flyktingar eller migranter bör inrätta formella, lagstadgade förfaranden för att säkerställa tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning, inbegripet kvinnor och barn med funktionsnedsättning och personer med psykosocial och intellektuell funktionsnedsättning, i mottagningsanläggningar och andra miljöer. Konventionsstaterna måste säkerställa att psykosocial och rättslig rådgivning, stöd och rehabilitering erbjuds personer med funktionsnedsättning, samt att skyddstjänster är anpassade efter funktionsnedsättning, ålder, kön och kultur.

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

00102 Eduskunta, Helsinki
www.ihmisoikeuskeskus.fi

00102 Riksdagen, Helsingfors
www.manniskorattscentret.fi